

Vltavské ostrovy v Praze

Pozornost geografů vždy přitahovala zvláštní místa – jejich postavení v prostoru (poloha, orientace), v krajině (hodnota, symbolika), v regionu (funkce). V současnosti je však předmětem jejich zájmu především formování těchto míst, hodnocení změn jejich významu, jejich vnímání a využití pro život. Příkladem takových míst mohou být např. říční ostrovy nacházející se v urbanizované krajině. Světově proslulé jsou např. Manhattan v New Yorku, Markétin ostrov v Budapešti, Muzejní ostrov v Berlíně, Île de la Cité v Paříži. V Česku můžeme za nejznámější ostrovy, kterým se budeme podrobně věnovat, považovat vltavské ostrovy v Praze. Jejich počet, tvar, význam i funkce se v průběhu let měnily. Jakou roli hrají a hrají v životě obyvatel i návštěvníků našeho hlavního města?

Cílem článku je na konkrétním příkladě (pražské vltavské ostrovy) ukázat, jak je možné velmi stručně a výstižně (pomocí klíčových slov) sestavit podklad pro diskusi, vyprávění, prezentaci míst, která nás zaujala. Strana 2 a 3 je koncipována jako plakát, který formou tabulky seznamuje s důležitými údaji a událostmi, je doplněn historickými a současnými fotografiemi opatřenými krátkým výstižným textem (nejen popis objektů na fotografii, ale také jejich charakteristika a zasazení do širších souvislostí). K sestavení obdobného materiálu je třeba využít nejen zdrojů různého typu, ale vyzkoušet si i odlišné metody jejich získávání. Informace o místech můžeme získat z literárních pramenů, kam patří nejen vědecké (Wirth 1948, Semotanová 1995) a populární články, ale i beletrie, kroniky, informační letáky apod., z vyprávění pamětníků, ze starých legend a pověstí, z fotografií (Wirth 1948, Sitenský 1989), pohlednic, či map (obr. 2, 3). S obyvateli i návštěvníky míst můžeme provádět rozhovory, dotazníková šetření a zjišťovat, jak místa vnímají, proč a jak často je navštěvují,

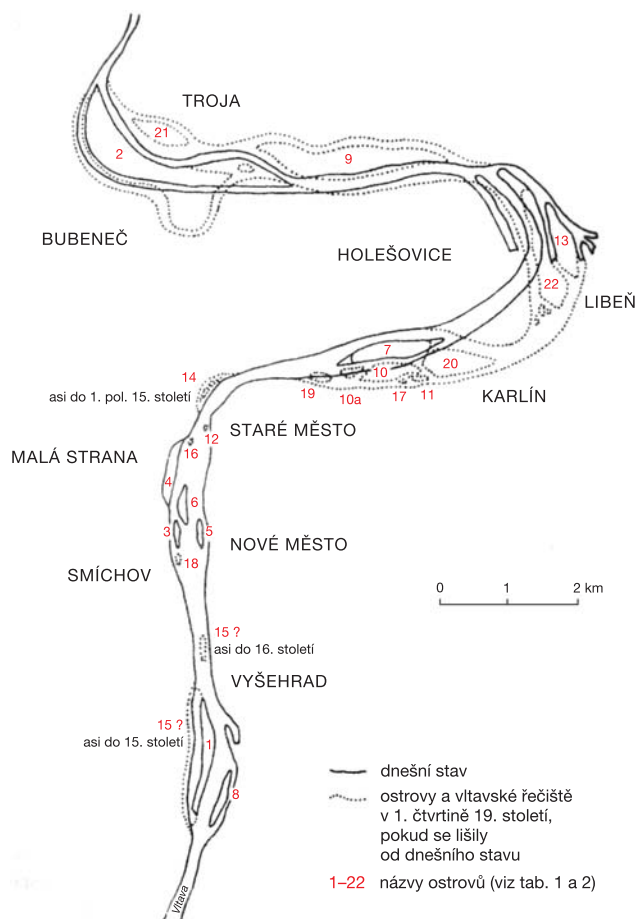
Obr. 2: Skupina zaniklých ostrovů u Štvanice v polovině 19. století (Primátorský, Jeruzalémský, Papírnický, Kamenský, Köpplův = Rohanský). Zdroj: Hrubeš, Hrubešová 2007.

Mapy na obr. 2 a 3 jsou k dispozici v Materiálech Geografických rozhledů na www.geography.cz

odkud přišli a za jakým účelem, co se jim zde líbí či nelíbí, co postrádají (Netková 2003, Fuksová 2006). Názory občanů pak můžeme porovnávat s názory institucí, které místa spravují, zda jsou v souladu, či v rozporu. Jaké jsou budoucí záměry se sledovanými místy, nám prozradí strategické a územní plány, architektonické studie, propagační materiály firem, které mají o daná místa zájem atd. (Hrubeš, Hrubešová 2007). Institucím můžeme tlumočit přání a nápady občanů i ty naše. Současný stav dokumentujeme pořizováním fotografií, náčrtků, video- a audiozáznamů (při dlouhodobém sledování ideálně v různých ročních obdobích, v různých dnech v týdnu i v různých částech dne).

Nyní již konkrétně k vltavským ostrovům na území současné Prahy. Historické podklady máme k dispozici o 22 ostrovech (obr. 1). Všechny mají společné to, že vznikly, případně zanikly (tab. 2) prouděním vltavské vody (v některých případech napomohla lidská činnost). Jsou ohrožovány povodněmi, představují „ostrovy“ zeleně v zastavěném území. Zatímco dříve byly hlavně využívány k zemědělské činnosti (pastviny, kosení luk, řezání vrbového proutí, zahrady), dnes převládá funkce rekreační. Existující ostrovy (tab. 1), některé jsou fakticky poloostrovy (Kampa, Rohanský, Libeňský), jsou přístupné ze břehu po lávkách a mostech (s výjimkou bezejmenného, který se nachází jako první po proudu při vstupu na území Prahy). Při podrobném srovnávání jednotlivých ostrovů zjistíme, že se také v mnohém liší. Můžeme je třídit podle druhu vzniku (zániku), velikosti, dominantní funkce, ale také podle významu. Ten může být lokální (Dětský ostrov), regionální (Císařský ostrov), národní (Slovanský ostrov), mezinárodní (Kampa).

Jaké tedy pražské vltavské ostrovy jsou? Jak jsou zapsány v povědomí Pražanů i návštěvníků? Pro jednoduchost můžeme k jejich popisu použít např. protikladné charakteristiky. Nejznámější je bezesporu Kampa a Slovanský ostrov (známější pod názvem Žofín); první jmenovaný ostrov hraje významnou roli v mezinárodním cestovním ruchu a druhý

Obr. 1: Vltavské ostrovy na území současné Prahy

Slovanský ostrov je nejnámější. Česká veřejnost si ho spojuje s národním obrozením (Žofínský palác), uměleckou modernou (Mánes) i praktikami státní bezpečnosti využívající renesanční Šitkovskou věž jako pozorovatelnu.

K turisticky nejnavštěvovanějším místům v Praze patří Kampa, nabízející galerii moderního umění Muzeum Kampa v Sovových mlýnech, odpočinek v parku, ubytování diplomatických hostů v Lichtenštejnském paláci, hrnčířské trhy na náměstí uprostřed pověstmi opředených a s kulturními osobnostmi spojených renesančních domů.

Komerčně využívaná památkově chráněná Petržilkovská vodárenská věž na stejnojmenném ostrově. Petržilkovský ostrov je oddělený plavební komorou překonávající Šitkovský a Staroměstský jez od Dětského ostrova, využívaného k rekreaci.

Tradičním využitím části Libeňského ostrova již z období první republiky je zahrádkářská kolonie, jejíž existence je v současnosti předmětem sporů. Uvažuje se totiž o jejím zrušení a nahrazení parkovou úpravou.

Tab. 1: Pražské vltavské ostrovy

Číslo v obr. 1	Název ostrova (další názvy)	Způsob vzniku	Rozloha	První zmínka	Přístupnost	Převládající funkce	Význam	Významná stavba	Významné události
	bezejmenný		0,5 ha		nepřístupný	zeleň	lokální		
1	Císařská louka (Královská louka)	oddělení poloostrova při stavbě přístavu roku 1903	9,0 ha	1297	most a soukromá lávka ze zlíchovského břehu	sportovní rekreační	lokální	domek přístavního dozoru k vorařskému přístavu z roku 1902	2. 6. 1297 korunovační hostina Václava II.; rýžování zlata – pozůstatky nacházeny ještě v roce 1860; 1867–1898 konání koňských dostihů; 29. 3. 1896 první derby Sparta–Slavia; 1899–1902 zřízení vorového přístavu
8	Veslařský (Schwarzenberský)	naplaveniny písku, zpevnění jižní části potopenými loděmi	3,04 ha	1420	most z Podolí; přívoz ze Zlíchova	sportovní hospodářská (až regionální)	lokální	loděnice; odborné místo pro Podolskou vodárnu; most – první stavěn letnou betonáží z předpjatého betonu, prototyp Žďákovského mostu	Schwarzenberkům sloužil ostrov jako sklad dřeva plaveného z jižních Čech
18	Petržilkovský (Jezuitský, Mrázovský, Karpelesovský)	z naplavenin, téměř odstraněn při výstavbě plavebních komor 1911–1922	0,06 ha	1483	skleněná soukromá lávka	hospodářská rekreační	lokální	Petržilkovská vodárenská věž z roku 1596	zásobování vodou kašen na Malé Straně
3	Dětský (Maltézský, Funkovský, Hykýšův, Židovský)	zpevnění naplavenin, přírodní ráz ztratil při splavňovacích úpravách roku 1911	1,83 ha	1355	lávka z Janáčkova nábřeží	rekreační	lokální	plavební komora; sousoší alegorie Vltavy s přítoky	od roku 1932 v listopadu vždy pravidelná tryzna za utonulé
5	Slovanský (Barviřský, Barvířka, Šitkovský, Engelův, Andělův, Žofín)	zpevnění písečných naplavenin	2,24 ha	1610	most z Masarykova nábřeží	kulturní	národní	Šitkovská vodárenská věž z roku 1591; novorenesanční palác Žofín z roku 1884 (přestavba restaurace z roku 1830); funkcionalistická galerie Mánes z roku 1930	1840 – studené, teplé a parní anglicko-ruské lázně; 20. 5. 1841 – jízda prvního parního vláčku v Čechách s názvem Český lev na 150 m dlouhé trati; od r. 1841 – vlastenecké plesy (1843 – Božena Němcová); 2. 6. 1848 – Slovanský sjezd; 1860 – první veslařský klub založený Angličany žijícími v Praze; 5. 11. 1888 – poprvé zde zazněla Smetanova Má vlast; 1904 – první automobilová výstava
6	Střelecký (Trávník, Horní, Malý, Malé Benátky)	zpevnění písečných naplavenin	2,1 ha	11. stol.	most Legií	kulturní rekreační	národní	empírová společenská budova z roku 1812	1472 – cvičiště pražských střelců; 1841 – otevření prvního pražského řetězového mostu; 1648 a 60. léta 19. století – svatojanské slavnosti s ohňostrojem; 1862 – první průmyslová výstava; 18. 6. 1882 – první všesokolský slet; 1885 – svatováclavské posvícení; 1890 – první oslava 1. máje; 1901 – otevřen most Legií (Františka I., most 1. máje); poslední desetiletí – mezinárodní letní hudební festival United Islands
4	Kampa (Dolejší, Pražské Benátky)	bahnité území, zpevněné roku 1541 navážkou ze spáleniště Hradčan a Malé Strany, splynulo s pobřežím 1915 při zatrubnění Čertovky v jižní části	5,2 ha	1169	lávka z malostranského břehu; 5 lávek z Malé Strany; schodiště z Karlova mostu z roku 1785	kulturní rekreační	mezinárodní (cestovní ruch)	Sovovy mlýny – galerie Medy Mládkové; Lichtenštejnský palác; domek Josefa Dobrovského tzv. Werichova vila; mlýn Všehrdův (Huťský) a Velkopřevorský	od roku 1606 hrnčířské trhy, soustředění mlýnů na strouze Čertovka spojena s životem představitelů kultury (filolog Josef Dobrovský, historik Zdeněk Wirth, hudební skladatel Bohuslav Martinů, básník Vladimír Holan, herec Jan Werich, výtvarník Jiří Trnka)
12	Křižovnický (Mostomlýnský)		0,01 ha	1436	nepřístupný	religiózní	lokální	pilíř bývalého Juditina mostu	
7	Štvanice (Velký, Velké Benátky)	přírodní ostrov v mělkém korytě ovlivnila stavba Negrelliho viaduktu (1846–1850) a regulační práce při výstavbě vodního díla Štvanice (1907–1912)	14 ha	1118	Hlávkův most, Negrelliho viadukt – druhý nejstarší pražský most přes Vltavu	sportovní rekreační	mezinárodní (sport)	klasicistní budova bývalého hostince s tanečním sálem z r. 1824; plavební komory a budova správy zřezadla z roku 1913; vodní elektrárna z roku 1914; funkcionalistická kavárna z roku 1931 přiléhající k zbořenému (2011) zimnímu stadionu; tenisový komplex z roku 1986; skatepark	16. 9. 1565 – první veřejné závody ve střelbě z ručnic; koncem 18. století – lidové zábavy, zápasy zvířat a štvanice v uzavřené aréně – úřední zákaz v roce 1805; 1877 – divadelní aréna, předvádění exotických černých obyvatel Afriky; 1882 – první pražská ledárna; 11. 2. 1955 – vysílání prvního přímého přenosu sportovního utkání Československou televizí
20	Rohanský (Šaškovský, Rottenhanský, Köpplův)	zpevnění naplavenin a umělé rozšíření pomocí plotů a navezení hnoje, nyní poloostrov, strouha postupně zasypávána ve 30.–50. letech 20. století		1537	splynul s Karlínem	hospodářská rekreační	mezinárodní (firmy)	hotel Hilton; administrativní centrum River City Prague	1822–1926 zde byl významný říční přístav – Karlínský; 1. 5. 1841 spuštěn na vodu první český parník Bohemia; v 70. letech 19. století vybudováno nádraží Rakouské Severozápadní dráhy
13	Libeňský (Velký)	regulací toku Vltavy, nyní poloostrov			Libeňský most	hospodářská rekreační	lokální	pozůstatky přístavu a loděnice, zahrádkářská kolonie	kdysi zde byla libeňská židovská osada; od roku 1940 shromaždiště zrekvírovaných českých a moravských zvonů
2	Císařský (Velký, Purkrabský, Bubenečský)	zpevnění písečných naplavenin	29 ha		lávka z Troje, lávka ze Stromovky, most z Bubeneče	hospodářská rekreační	regionální (čistička)	Ústřední čistička odpadních vod z roku 1965 jezdecká hala	darován českými stavy císaři Rudolfovi II.

5 Lázně na Slovanském ostrově roku 1913. 7 Ledová plocha na Štvanici sloužila Pražanům nejen v meziválečném období, těmto radovánkám se zde mohou věnovat i nyní. 4 Odkolkovy mlýny na Kampě roku 1890. 6 Dům střelců se zahradní restaurací na Střeleckém ostrově roku 1869, jeho průčelí dnes vypadá podobně. 18 Petržilkovský ostrov s malostranskou vodárnou a Karpelesovým mlýnem roku 1890. 8 Stavba mostu letnou betonáží z Podolí na Veslařský ostrov roku 1957.

Pokud dojde k odstávce Želivky, největšího zdroje pitné vody pro Prahu, je zásobování vodou zajištěno z čističky vody z Jizery v Káraném a z vltavské vody jímáné při Veslařském ostrově a upravované v Podolské vodárně.

Zdroje: Wirth 1848, Sitenský 1989, Semotanová 1995, Netková a kol. 2003, Hruběš, Hruběšová 2007. Foto: Dana Fialová

Tab. 2: Zaniklé vltavské ostrovy na území Prahy

Číslo v obr. 1	Název ostrova	Způsob vzniku	První zmínka	Zánik	Převládající funkce	Významná stavba, událost či zajímavost
15	ostrovy pod Vyšehradem		1420			husitům sloužily při obraně Prahy
16	ostrůvek pod Karlovým mostem	naplaveniny při povodni	1666	při povodni 1785	religiózní	kaplička sv. Jana Nepomuckého
14	ostrovy pod hradem Pražským, pod mostem pražským, na Písku	naplaveniny v písečné deltě potoka Brusnice	1100	2. polovina 15. století	religiózní, hospodářská	kostelík sv. Petra v Rybářích, dřevěná kaple
19	Primátorský, Novomlýnský	naplaveniny pod Novomlýnským jezem	15. stol.	po roce 1907 při stavebních úpravách splýnul s pobřežím	hospodářská	mlýn
10	Jeruzalémský, Vrbový, Křenový, Korunní, Růžodolský	naplaveniny při povodni	1432	dtto	hospodářská	kartounka, bělidlo látek, pěstování křene
17	Papírnický, Burianka		1500	dtto	hospodářská, rekreační	jedna z prvních českých papíren z roku 1500 sloužila až do roku 1860, Buriánkuv mlýn – jeho zahrada bývala oblíbeným výletním místem v 60. letech 18. století, později se v ní nacházela plastika Čech a školáci tam docházeli na výuku zeměpisu
11	Kamenský, Šaškovský		14. stol.	dtto	hospodářská	mlýn
22	Velký, Maniny			ve 20. letech 20. století v rámci regulace toku splýnul s pobřežím	hospodářská	často zaplavovaná oblast
9	Holešovický			počátkem 20. století bylo zasypáno pravé vltavské rameno	hospodářská	pěstování ovoce, zeleniny a chmele
21	Trojský			při stavbě Trojského zdymadla 1899–1902 byla zasypána mlýnská strouha	hospodářská	koncem 17. století štěpničky – rozmnožování ovocných stromků

Zdroj: Semotanová 1995

je spojen s národním povědomím. Naopak málokdo tuší, že existuje Petržilkovský či Křižovnický ostrov, které sice leží uprostřed města, v historickém jádru Prahy, jsou však nejmenší. Naopak největší Císařský ostrov (dnes často nazývaný Trojský) je odlehlý, po proudu řeky je poslední v řadě (č. 2 na obr. 1). S polohou vůči centru města souvisí i využití ostrovů. Odlehlý Císařský a Veslařský ostrov slouží vodo-hospodářským a rekreačním funkcím, na ostrovech v centru převládá funkce kulturní (Slovanský, Střelecký, Kampa). Nostalgie na nás dýchne při návštěvě Kamy i Střeleckého ostrova, s architekturou počátku 21. století se setkáme při procházce Rohanským ostrovem. Neutěšeně působí Libeňský ostrov, naopak pečlivá údržba a dobře využití každé zákoutí je patrné na Dětském ostrově. V souvislosti s historickými i současnými událostmi jsou některé ostrovy v myslích široké veřejnosti jistým symbolem, např. Slovanský ostrov symbolem národního obrození, Střelecký ostrov je spojen s oslavami 1. máje, Kampa je rájem turistů, Štvanice místem sportovních klání, Rohanský ostrov je známý moderní výstavbou, Libeňský spory zahrádkářů a developerů. Každý ostrov je svým způsobem jedinečný. Má svá tajemství, svou minulost, kterou je dobré znát, abychom pochopili jeho současnost a mohli správně ovlivnit budoucnost.

Dana Fialová, PřF UK v Praze
dana.fialova@natur.cuni.cz

Poděkování: Článek vznikl v rámci projektu GAČR P410/12/G113 Výzkumné centrum historické geografie.

Obr. 3: Území Libně a Holešovic na mapě Prahy z roku 1923 před úpravami řečiště Vltavy. Na jihu patrný Karlínský přístav, na severu Císařský ostrov při jižním břehu lemovaný nově vybudovaným Trojským kanálem. Zdroj: Hrubeš, Hrubešová 2007

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- FUKSOVÁ, J. (2006): Využití pražských ostrovů v cestovním ruchu. Bakalářská práce, PřF UK v Praze.
- HRUBEŠ, J., HRUBEŠOVÁ, E. (2007): Pražské ostrovy. Milpo, Praha.
- NETKOVÁ, J. (2003): Pražské ostrovy – marketingová analýza možností cestovního ruchu. Acta Oeconomica Pragensia, s. 78–219.
- SEMOTANOVÁ, E. (1995): Člověk a příroda na pražských ostrovech v minulosti (do počátku 20. století). Historická geografie, 28, s. 195–238.
- SITENSKÝ, L. (1989): Praha mého mládí. Olympia, Praha.
- WIRTH, Z. (1948): Zmizelá Praha. Pražské nakladatelství V. Poláčka, Praha.
- Fotografie: archiv autorky

Islands on the Vltava in Prague. This article discusses existing and historic islands in the Vltava within the current boundaries of Prague. It classifies islands by their formation, functional use and significance and briefly details significant island structures and events. In addition to text and tables, the article includes maps and historic and present-day photographs. The center section of the article has been prepared in such a manner that it can be used as a poster.